

SULTON HUSAYN BAYQARO XONADONI VAKILLARINING MADANIY JARAYONLARDAGI ISHTIROKIGA DOIR

Abdunosirova Ozodaxon Botirjon qizi

Farg'ona davlat universiteti

O'zbekiston tarixi kafedrası o'qituvchisi

ОБ УЧАСТИИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ДОМА СУЛТАНА ХУСЕЙНА БАЙКАРЫ В КУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССАХ

Абдуносирова Озода Ботиржон кизи

Ферганский государственный университет

кафедра истории Узбекистана

преподаватель

ON THE PARTICIPATION OF REPRESENTATIVES OF THE HOUSE OF SULTAN HUSAYN BAYQARA IN CULTURAL PROCESSES

Abdunosirova Ozoda Botirjon qizi

Fergana State University

Department of History of Uzbekistan

Teacher

ORCID: 0009-0006-7323-4301

abdunosirovaozodaxon@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sulton Husayn Bayqaro xonadoni vakillarining madaniy hayotdagi ishtiroki va homiylik faoliyati masalasi tadqiq etilgan. Sulola vakillarining homiyligi bilan ilm-fan, adabiyot, san'atning taraqqiy etishi hamda madaniy muhitning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan omillar manbalarga tayangan holda asoslangan.

Kalit so'zlar va iboralar: Sulton Husayn Bayqaro, Badiuzzamon Mirzo, Faridun Husayn Mirzo, Ibrohim Husayn Mirzo, Ibn Husayn Mirzo, ilm-fan, madaniyat, san'at, ijodiy kechalar.

Abstract. This article examines the issue of the participation of representatives of the Sultan Hussein Baykara dynasty in cultural life and their patronage activities. The factors that influenced the development of science, literature, art and the formation of the cultural environment under the patronage of representatives of the dynasty are based on sources.

Key words and phrases: Sultan Husayn Bayqara, Badiuzzaman Mirza, Faridun Husayn Mirza, Ibrahim Husayn Mirza, Ibn Husayn Mirza, science, culture, art, creative evenings.

Аннотация. В статье рассматривается участие в культурной жизни и меценатской деятельности представителей семьи султана Хусейна Байкара. На основе источников рассматриваются факторы, повлиявшие на развитие науки, литературы и искусства, а также формирование культурной среды под покровительством представителей династии.

Ключевые слова и фразы: Султан Хусейн Байкара, Бадиуззаман Мирза, Фаридун Хусейн Мирза, Ибрагим Хусейн Мирза, Ибн Хусейн Мирза, наука, культура, искусство, творческие вечера.

KIRISH. Temuriylar sulolasining yirik ilm-fan namoyondalaridan biri bo'lgan Sulton Husayn Bayqaro ilm-fan va madaniyat homiysi edi. Sulton Husayn Bayqaro nozikta'b qalam sohiblaridan

bo'lib, Husayniy taxallusida she'rlar yozgan hamda turkiy adabiyotga salmoqli hissa qo'shgan hukmdor.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Mazkur davrda adabiyot bilan

birga san'at ham taraqqiy etgan. Uning hukmronligi davrida Hirot saroyida bastakor, xonanda va sozandalarning ijodiy kechalari bo'lib turgan. Yangi yaratilgan musiqa turlari Sulton Husayn Bayqaro huzurida ijro qilinganidan so'ng, katta bazmlarda ijro etilgan. Xususan, bu davrning taniqli bastakorlaridan bo'lgan Shoh Muhammadga ikki yuz ming ohangdan iborat musiqa asarini yaratish vazifasi topshirilgan. Biroq, ushbu asarni yaratish uzoq muddatni talab qilgan. Mavlono Shayxim tomonidan tugallangan "Maytayn" musiqasi hukmdorning yuqori e'tirofiga sazovor bo'lgan.

MUHOKAMA VA MUNOZARA.

Badiuzzamon Mirzo Astrobodda hokimlik qilayotgan vaqtida Xayrobod qishlog'iga tashrif buyurgan. Bu yerning obodligi va xushmanzaraligi shahzodaga nihoyatda manzur bo'lgan. Ushbu qishloq Navoiyga tegishli bo'lgan. Amirning noibi bo'lgan G'iyosiddin Muhammad Dehdor bu yerni shahzodaga hadya qilgan [1:125]. Bu voqeadan xabar topgan amir noibining qilgan ishidan mamnun bo'lgan. Unga to'n va bir otning bahosi bo'lgan 1000 dinor kepakiyni yuborgan. Bundan ko'rinadiki, davlat arbobi va shahzoda o'rtasidagi munosabatlar anchayin yaxshi bo'lgan.

NATIJALAR. Badiuzzamon Mirzo davrida Balx saroyida madaniy-ma'rifiy hayot yana jonlana boshlagan. "Javohir ul-ajoyib"da bu yerda muntazam ravishda adabiy anjumanlar o'tkazilgani va ulardan birida o'z davrning taniqli shoirlaridan bo'lgan Ofoq begim ishtirok etganligi haqida ma'lumot qayd etilgan [2:172]. Shahzoda she'riyatdan tashqari, nasta'liq va suls xatlarini yozishda ham mohir bo'lgan. Masalan, uning Abulfayz ismli shaxsga bag'ishlangan hayitlik qit'asi mavjud [3]. Shahzoda Balx shahrida kutubxona tashkil qilgan. Hoji Muhammad Naqqosh 1498-1499-yili Hirotidan Balx shahriga ko'chib o'tgan va bu kutubxonaga mudir qilib tayinlangan. Badiuzzamon Mirzoning ko'magi bilan faoliyat ko'rsatgan madrasalardan biri Hirot shahrining Saripuli Injil bo'yida joylashgan. Madrasada 11 nafar o'z davrining yetuk olimlari dars bergan va 55 nafar talaba tahsil olgan hamda undagi o'quv jarayoni shahzoda tomonidan doimiy nazorat qilib borilgan.

Shoh G'arib Mirzo o'z davrining yetuk shoiri bo'lib, fanning turli sohalaridan ham xabardor bo'lgan. Navoiyning qayd etishicha, diniy bilimlardan fiqh, hadis, tafsir kabilarni chuqur o'rgangan. Ayniqsa, tarix faniga qiziqishi yuqori bo'lib, ko'plab tarixiy kitoblarni mutolaa qilgan.

Faridun Husayn Mirzo adabiyot va san'at bilan maxsus shug'ullanmagan. Bobur Mirzo shahzoda haqida "yoyni kuchluk tortib, o'qni yaxshi otar edi. Kamon guruhasini derlarkim, qirq botman ekandur. O'zi xeyli mardona edi, vale feruzjang emas edi", -deb ta'riflaydi [4:151]. Bobur Mirzo bergan ma'lumotlardan uning kuchli harbiy salohiyatga egaligi va kamon otishda mohir bo'lganligi ma'lum bo'ladi. Undan tashqari, Faridun Husayn mirzoning kurash va suzishga ham qiziqishi yuqori bo'lgan. Shahzoda "Bog'i Zog'on"da ushbu sport turlari bo'yicha musobaqalar o'tkazgan. Masalan, yugurish musobaqasi tashkil qilingan va unda xurosonlik kurashchi Amir Muhammad ham qatnashgan. Hirot shahrigacha bo'lgan 60-65 farsaxlik* yo'lni ikki kunda bosib o'tgan va g'olib bo'lgan. U suzuvchi ham bo'lib, kunning yarmigacha suv tubida turgan va shahzodaning e'tirofiga sazovor bo'lgan. Bu esa, shahzodalarning kundalik hayoti qanday bo'lganligi haqida tasavvur beradi. Ibrohim Husayn Mirzo va Ibn Husayn Mirzoning madaniy hayotdagi ishtiroki haqida qisqacha ma'lumotlar mavjud. Tarixiy manbalarga ko'ra, she'riyat bilan shug'ullanishgan. Sulton Husayn Bayqaro davrida yashagan mavlono Ohii yetuk shoirlardan edi. U bir muddat Ibn Husayn Mirzo saroyida xizmat qilgan. Hirot saroyidagi ilmiy-adabiy muhitda tarbiya topgan Muhammad Muhsin Mirzo ham o'z davrining ilmi shaxslaridan edi. Shahzoda Kepak Mirzo nomi bilan shuhrat qozongan. Faxriy Hiraviy o'z tazkirasida uning axloqliligi, so'zamolligi va she'riyat ixlosmandi ekanligi hamda o'z davrining taniqli shoirlaridan bo'lgan Bibi Yazdiy bilan mushoira qilganligini ta'kidlagan holda forsiyda yozilgan baytlaridan misollar keltirgan [5:42]. 1499-1500-yilda Muhammad Muhsin mirzo mamlakatning ba'zi ehtiyojlari uchun Sabzavor qal'asiga katta miqdordagi g'alla to'plashga kirishgan, lekin kerakli zaxirani yig'a olmagan. Shahzoda bilan kelgan amirlar bu yerda Alisher Navoiyning yerlari ko'pligi

* Izoh 1.: Farsax – uzunlik o'lchov birligi bo'lib, 7-8 kmni tashkil qiladi.

va hosili yaxshi bo'lganligi, undan zarur g'allani olib turish kerakligi aytishsa-da, Muhammad Muhsin Mirzo bu taklifni keskin rad qilgan va shoirning mulkiga tegilmasligi kerakligini tayinlagan. Xondamirning yozishicha, shoirning o'zi Sabzavordagi g'alla zaxirasini shahzodaga bergan va unga maktub jo'natgan. Ushbu ma'lumotlarga tayanilsa, shahzodaning Navoiyga hurmati yuksak bo'lgan. Shuningdek, ziyolilarning mamlakat hayotidagi o'rni qay darjada ekanligini ham ko'rsatadi.

Kichik mirzo nomi bilan shuhrat topgan Muhammad Sulton Mirzo Qorabog'da, keyinchalik tog'asi Sulton Husayn Mirzo saroyida yashagan. "Kichik Mirzo she'r ahillaridan, - deb yozadi Xondamir, - xub ta'blik, tez idroklik, sho'x zehnlilik, kaviy hofizaliq yigit erdi. Oz fursatda yaxshi tolibi ilm bo'ldi va ko'proq ulum va funundin o'z mutolaasi bilan vuquf hosil qildi" [6:15]. Matndan anglashiladiki, shahzoda anchayin qobiliyatli bo'lgan va kitoblarni sevib mutolaa qilgan. Shahzoda Kamoliddin Shayx Husayndan ta'lim olgan va Navoiy o'z tazkirasida uni "she'r va muammoni xo'b anglar edi, balki ko'ngli tilasa ayta ham olur edi",- deb yozadi. Bundan kelib chiqadiki, uning she'r yozishga iqtidori bo'lgan va muammoni yechish borasida mahoratli bo'lgan

XULOSA. Sulton Husayn Bayqaro davrida Hirotda fanning barcha tarmoqlari va madaniyat taraqqiy etgan. Hukmdor va uning avlodlari adabiyot va san'atning ma'lum bir tarmog'i bilan maxsus

shug'ullanishgan. Ayni omil madaniy hayotning jadal rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Файзиев Т. Темурийлар шажараси. Қайта нашр. – Тошкент: Info Capital Group, 2020. – 364 б.
2. Аҳмедов Б. Давлатшоҳ ва унинг асари ҳақида сўз. // Самарқандий, Давлатшоҳ. Шоирлар бўстони. ("Тазкират уш-шуаро"дан) Форс-тожик тилидан Б.Аҳмедов тарж.; Шеърларни С.Раҳмон тарж. қилган. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981. – Б. 3-8.
3. Алишер Навоий. Мажолисун-нафоис. Нашрга тайёрловчи С.Ғаниева. – Тошкент: Ғафур Ғулوم, 1996. – Б. 312.
4. Хондамир Ғиёсиддин. Ҳабиб ус-сийар фи ахбори афроди башар / Форс тилидан таржима, муқаддима муаллифлари – Жалил Ҳазраткулов, Исмоил Бекжонов, Изоҳлар муаллифлари – Ашраф Аҳмедов, Исмоил Бекжонов, – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – 1272 б.
5. Ғаниева С. Сўзбоши. // Хондамир Ғиёсиддин. Макорим ул-ахлоқ //Форс тилидан таржима, изоҳлар, кириш ва илова муаллифи К.Раҳимов. – Тошкент: Ёшлар, 2018. – Б. 234.
6. Фасих Хавафи. Муджмал-и Фасихи / пред. предис. примич. и указатели Д.Ю.Юсуповой. –Т.: Фан. 1980. – 346 с.

